

Content Analysis of Educational and Moral Concepts of Educational Poems and Stories of Preschools Affiliated to Dar al-Qur'an in Isfahan City

Roghayeh masoodimarghmaleki*, Nafiseh rafiei**, Alireza choobgin***

Abstract

The purpose of this research is content analysis of educational and moral concepts in the educational poems and stories of the primary schools affiliated to Dar Al-Qur'an. A mixed research method with qualitative and quantitative quality was done. The statistical population was all the educational poems and stories of the preschool centers of Darul-Qur'an in Isfahan in the last 5 years. The purposeful sampling method was homogenous. The findings of the qualitative and quantitative analysis and Chi-square test indicate that religious doctrines and rules, social customs, lifestyle, respect for parents and recommendations for cleanliness are common moral and educational concepts in the poems and stories of preschool centers. The amount of repetition of moral and educational concepts of religious teachings and commandments, respect for parents and recommendations for cleanliness among the three sections of religious poems and stories and stories based on the principles and perspectives of psychology showed a significant difference at the level ($p < 0.01$) and this The difference in the teaching of religious doctrines and rulings and recommendations for cleanliness among Quranic poems and the teaching of respect and kindness to parents in stories based on the perspective of psychology showed a higher percentage. Based on this research, it can be acknowledged that some moral and educational concepts have been paid attention to, and some have been neglected and even neglected, and that efforts can be made in this field by applying the teachings of the Qur'an and psychology with the method of stories and poems. To achieve the goals we have in raising our children.

Keywords

poems, stories, moral concepts, educational concepts, preschool centers.

---

*Master of Educational Psychology, Department of Education District 6, Isfahan, Iran (Responsible Author).

masoodi13981359@gmail.com

** Assistant professor, Department of educational sciences&psychology, Payame noor university, Tehran, Iran.

rafiei@pnu.ac.ir

*** Master of Educational Psychology, Department of Education District 6, Isfahan, Iran. choobginalireza@gmail.com

تحلیل محتوای مفاهیم تربیتی و اخلاقی اشعار و قصه‌های آموزشی مراکز

پیش دبستانی وابسته به دارالقرآن‌های شهر اصفهان

رقیه مسعودی مرغملکی*، نفیسه رفیعی**، علیرضا چوبگین***

چکیده

هدف از این پژوهش تحلیل محتوای مفاهیم تربیتی و اخلاقی در اشعار و قصه‌های آموزشی مراکز پیش دبستانی وابسته به دارالقرآن‌ها است. پژوهش با رویکرد کیفی و کمی انجام شد. جامعه آماری، همه اشعار و قصه‌های آموزشی مورد تأکید مراکز پیش دبستانی وابسته به دارالقرآن‌های شهر اصفهان در سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۹ بود. روش نمونه‌گیری، هدفمند از نوع همگن بود. یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای کیفی، کمی و آزمون کای اسکوئر حاکی از آن است که آموزه‌های مذهبی و احکام، آداب اجتماعی، سبک زندگی، احترام به والدین و توصیه به نظافت به عنوان مفاهیم اخلاقی و تربیتی مشترک در اشعار و قصه‌های مراکز پیش دبستانی استفاده

* کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، اداره آموزش و پرورش ناحیه ۶، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول).
 masoodi13981359@gmail.com

** استادیار گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.
 rafiei@pnu.ac.ir

*** کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی، اداره آموزش و پرورش ناحیه ۶، اصفهان، ایران.
 choobginalireza@gmail.com

می‌شود. میزان تکرار مفاهیم اخلاقی و تربیتی آموزه‌های مذهبی و احکام، احترام به والدین و توصیه به نظافت در سه بخش اشعار و قصه‌های مذهبی و قصه‌های مبتنی بر اصول و دیدگاه‌های روان‌شناسی تفاوت معناداری را (در سطح $p < 0/01$) نشان داد و این تفاوت در آموزش آموزه‌های مذهبی و احکام و توصیه به نظافت در بین اشعار قرآنی و آموزش احترام و نیکی به والدین در قصه‌هایی مبتنی بر دیدگاه روان‌شناسی درصد فراوانی بیشتری را نشان داد.

بر اساس این تحقیق می‌توان گفت به برخی از مفاهیم اخلاقی و تربیتی توجه شده و به برخی کم توجهی و حتی بی توجهی شده است. البته در این زمینه می‌توانیم با به کارگیری آموزه‌های قرآنی و روان‌شناسی با روش قصه و شعر به اهدافی که در تربیت کودکان داریم، برسیم.

کلیدواژه‌ها

اشعار، قصه‌ها، مفاهیم اخلاقی، مفاهیم تربیتی، مراکز پیش دبستانی.

مقدمه

کودکی دورانی است که از نظر پی‌ریزی اساسی زندگی، اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. تربیت صحیح کودکان سرچشمه نیکی‌ها و بدی‌های دوران عمر به شمار می‌رود؛ آدمی در طول حیات خود بر طبق خلیقات خویش عمل می‌کند و اساس خلق و خوی آدمی در ایام طفولیت گذاشته می‌شود (باهر، ۱۴۰۱، ص ۲۱).

بنابراین، دوران کودکی، بهترین دوره سازندگی و تربیت اخلاقی است. برای تربیت کودکان، به‌عنوان انسان‌های نمونه در آینده، ضروری است اخلاق و گزاره‌های اخلاقی به‌خوبی در روش و منش اجتماعی آن‌ها حضور و نفوذ داشته باشد. مسئولیت‌پذیری، احترام به والدین و دیگران، وفای به عهد، صداقت و

راست‌گویی و امثال آن، از جمله گزاره‌هایی است که در آموزش مفاهیم اخلاقی وجود دارد و به همین دلیل، قبل از هر چیزی ابتدا به یک جامعه اخلاقی نیازمندیم (سوهانی، ۱۳۹۸، ص ۵۹).

برای داشتن چنین جامعه‌ای باید تربیت و آموزش این مفاهیم را در بهترین زمان، یعنی سال‌های پیش از دبستان، آغاز کرد؛ چراکه سال‌های پیش از دبستان، مرحله شکل‌گیری شخصیت کودکان است (Helena, 2020, p. 2). در این سال‌های طلایی چنانچه محیط آموزشی غنی باشد، کودکان می‌توانند از توانایی‌های خود بیشترین بهره را بگیرند (مفیدی، ۱۳۹۹، ص ۱۱).

همچنین از مسائل مهمی که آموزش و پرورش معاصر با آن در ارتباط است، مسئله تربیت اخلاقی به‌ویژه در کودکان است (خادمی و مهرولی، ۱۳۹۴، ص ۵۳). با نگاهی به تاریخ بشر درمی‌یابیم که صاحب‌نظران و اندیشمندان هر عصر و زمان، آسایش و آرامش و زندگی سالم را با سطوح بالای رشد اخلاقی و تربیتی مرتبط می‌دانند و معتقدند پیوند جدایی‌ناپذیر و تأثیر مثبت رشد و تحول اخلاقی در سلامت جوامع، انکارناپذیر است (مفیدی و کفیلی مقدم، ۱۳۹۲، ص ۹۲؛ Paul, 2008, p. 244).

استاد مطهری، پرورش دادن استعداد‌های درونی را که بالقوه در یک شیء (فرد) موجود است، به فعلیت درآوردن و ایجاد تعادل و هماهنگی میان آن‌ها می‌داند تا از این راه تربی به حد‌اعلای کمال خود برسد (مطهری، ۱۳۸۳، ص ۱۴۳).

به اعتقاد روسو (Russo)، به کودک، نه مانند یک حیوان غیرمنطقی و نه مانند یک انسان کامل و بزرگسال، بلکه باید به‌عنوان یک کودک نگریست. او در تربیت کودک به تحمیل زور از سوی بزرگسالان اعتقاد ندارد، بلکه تربیت را طبیعی می‌داند. در این تربیت، امکان شکوفایی همه تمایلات اعم از فکری، عاطفی، اجتماعی و جسمی وجود دارد (راموز و شریف‌زادگان، ۱۳۹۸، ص ۷۶).

از نظر فردریک مایر (Fardrekmaier)، انفکاک ارزش‌های معنوی و اخلاقیات از فرایند تربیت ممکن نیست؛ با این حال، اغلب اوقات به این ارزش‌ها با کوتاه‌بینی می‌نگرند (فیاض، ۱۳۹۶، ص ۱۴). هربارت (Harbart) فیلسوف آلمانی نیز هدف نهایی از آموزش را تربیت اخلاقی و تکوین خصلت سرنوشت کودک می‌داند تا دارای دین و ایمان گردد (هاشمی، ۱۳۸۸، ص ۳۱).

با این وصف، شایسته است به این مسئله اهتمام بیشتری شود؛ چراکه در قرآن به جایگاه و منزلت رفیع فرزندان تأکید و در آیه ۷۴ سوره فرقان از آنان به‌عنوان نور چشمان والدین یاد شده است. قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم‌السلام تعالیم به‌هم‌پیوسته را پیش روی مسلمانان قرار می‌دهد که هر یک مکمل دیگری است. مسائل عبادی، اخلاقی، تربیتی، سیاسی و اجتماعی برای تحقق جامعه آرمانی قرآنی، جزئی از این تعالیم قرآنی و روایی به‌شمار می‌رود.

این مفاهیم اخلاقی و تربیتی (همچون احسان و نیکی به یکدیگر و احساس مسئولیت و وفاداری) پایه و اساس این جامعه آرمانی قرآنی است و هر فرد را باید از کودکی با این صفات آشنا کرد. افزون بر این، دیدگاه‌های اندیشمندان اسلامی همچون استاد مطهری، امام خمینی، علامه مجلسی، علامه طباطبایی و استاد مصباح یزدی که در حوزه تربیت کار کرده‌اند و نیز سخنان اندیشمندان تربیتی غربی همچون کانت، روسو، گلن (glen)، پیاژه (Piaget)، کلبرگ (Kohlberg) و بندورا (Bandura) باید مدنظر قرار گیرد.

بر اساس آموزه‌های قرآن و روایات و نظریات اندیشمندان و متفکران اسلام، فضیلت اخلاقی یعنی هیئت خاصی که بر نفس پیدا می‌شود و در آن رسوخ می‌کند و به کمک آن کارها به آسانی و بدون نیاز به فکر و اندیشه از انسان صادر می‌شود. اگر انسان به صفت‌های اخلاقی پسندیده آراسته شود، مقبول شرع و عقل می‌شود و اگر به صفت‌های اخلاقی ناپسند گرفتار شود، از او کارهای ناشایست و رفتارهای بد سر می‌زند (مسائلی و نیک‌نشان، ۱۳۹۵، ص ۷۰).

به طور کلی، هر صفت و فعلی که انسان را در راه رسیدن به کمال نهایی یاری کند، مانند تواضع، صبر، عفت، شجاعت، علم، تقوا و صداقت، از فضایل اخلاقی به شمار می‌آید (نعمتی و عباسی ولدی، ۱۳۹۱، ص ۱۴۲).

تربیت با اخلاق تفاوت دارد؛ با اینکه اخلاق هم نوعی تربیت و به معنی کسب نوعی خلق و حالت و عادت است، در مفهوم تربیت، قداست نیست که بگوییم تربیت یعنی کسی را آن‌طور پرورش بدهند که خصایص مافوق حیوان پیدا کند.

کلمه تربیت برای حیوانات نیز به کار می‌رود؛ اما در مفهوم اخلاق، قداستی نهاده شده است و این کلمه را برای حیوان به کار نمی‌برند. با این حال، تربیت برای انسان به معنی پرورش دادن استعدادهای اوست و این استعدادها عبارت‌اند از: استعداد عقلی (علمی و حقیقت‌جویی)، استعداد اخلاقی (وجدان اخلاقی)، بُعد دینی (حس تقدیس و پرستش)، بُعد هنری و ذوقی یا بُعد زیبایی و استعداد خلاقیت، ابتکار و ابداع (مطهری، ۱۳۸۳، ص ۶۷).

مفاهیم تربیتی از دو طریق رشد می‌یابند: ۱) راهکار سلبی: برداشتن موانع رشد استعدادها و از میان بردن آنچه نیروهای گوه‌رین آدمی را از اعتدال بازمی‌دارد؛ ۲) راهکار ایجابی: آفرینش، رشد دادن و پرورش جسم و جان از راه تغذیه سالم و آموزش علم و دانش (رفیعی، ۱۳۸۸، ص ۹۲).
از نظر روان‌شناسان، تربیت فرایندی منظم و مستمر است که هدف آن، هدایت و رشد همه‌جانبه شخصیت پرورش‌یابندگان برای کسب و درک معارف بشری، هنجارهای پذیرفته‌شده جامعه و همچنین، کمک به شکوفاشدن استعدادهای آنان است (سیف، ۱۳۸۰، ص ۲۸).

بر این اساس، مفاهیم تربیتی، آموزه‌ها و باورهایی است که باید در یک روند عقلانی شده شکل بگیرد و خانواده، ساختار رسمی آموزش و حوزه عمومی زندگی اجتماعی باید هماهنگی داشته باشند و ناقض یکدیگر نباشند (خلفی، ۱۳۸۵).

برخی از مفاهیم تربیتی عبارت‌اند از: قدرشناسی، راست‌گویی، احترام به دیگران، همکاری و همدلی (جلولی، ایزدی و انصاریان، ۱۳۹۲، ص ۱۰۳).

اما اینکه با چه روشی بهتر است این مفاهیم اخلاقی و تربیتی را در این سنین حساس، به‌طور غیرمستقیم به کودکان آموزش داد تا هم یادگیری و سطح آموزشی ارتقا یابد و هم موردعلاقه کودکان باشد، از جمله مسائل مهم در حوزه آموزش به کودکان است. بررسی نظریات روان‌شناسان نشان می‌دهد، آموزش از طریق شعر و قصه بسیار مؤثر است (علیزاده، ۱۳۹۷، ص ۵۰؛ Camille & Scott, 2021, p.1؛ Caroline, 2019, p. 73).

تعریف کردن داستان‌های تربیتی اخلاقی، آموزنده و مذهبی برای کودکان از سنین کم و همچنین، پرسیدن نکات آموزنده داستان‌ها از آنان، یکی از بهترین راه‌های آموزش ارزش‌های اخلاقی به کودکان است. کتاب آسمانی ما قرآن نیز برای انتقال آموزه‌های خود از داستان استفاده کرده است؛ به‌طوری که بیش از سه‌چهارم قرآن را قصه‌ها و داستان‌های عبرت‌آموز تشکیل می‌دهد (بینایی، ۱۳۹۷، ص ۲۲).

درباره اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش می‌توان گفت، تربیت از ارکان مهم و اساسی سعادت بشر است و اساساً یکی از دلایل بعثت انبیا، تربیت و تزکیه انسان بوده که در آیات ۱۲۹ و ۱۵۱ سوره بقره، آیه ۱۶۴ سوره آل‌عمران و آیه ۲ سوره جمعه به آن اشاره شده است. بنابراین، انسان شایسته کسی است که در ابتدای کودکی بر اساس موازین الهی رشد کرده و صفات نیک و فضایل انسانی را در ذات و باطن و روح خود نهادینه کرده باشد.

همچنین دوران کودکی نزدیک‌ترین دوره به فطرت پاک الهی است و همین ویژگی اهمیت تربیت در این دوران را پررنگ و قابل توجه می‌کند (شمشیری و نوذری، ۱۳۹۷، ص ۴۲)؛ از این رو، نهادینه کردن و رشد مفاهیم اخلاقی و تربیتی کودکان در سنین پیش‌دبستانی از اهمیت زیادی نزد کارشناسان تعلیم و تربیت و

روان‌شناسان برخوردار است. این سنین بسیار حساس و قابل توجه است و برای آموزش مفاهیم اخلاقی لازم است از روشی که برای کودکان هم جذاب و هم قابل درک باشد، استفاده کرد تا بتوان این آموزه‌ها را زنده و شوق‌انگیز جلوه داد. با این حال، پژوهشی که مستقیماً به بررسی اشعار و قصه‌های پیش‌دبستانی مبتنی بر آموزه‌های مذهبی و اصول و دیدگاه‌های روان‌شناسان پرداخته باشد، یافت نشد.

با توجه به شناخت و سابقه فعالیت پژوهشگران در مراکز پیش‌دبستانی وابسته به دارالقرآن و از آنجا که در این مراکز از دو روش شعرخوانی و قصه‌گویی بر مبنای قرآن و روان‌شناسی برای آموزش استفاده می‌شود و می‌تواند الگویی برای دیگر مراکز پیش‌دبستانی باشد، بر آن شدیم با تحلیل مفاهیم اخلاقی و تربیتی موجود در اشعار و قصه‌های مراکز پیش‌دبستانی وابسته به دارالقرآن‌ها در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۹ در شهر اصفهان به این مسائل پاسخ دهیم:

سؤال اصلی

نوع و میزان به کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در اشعار و قصه‌های پیش‌دبستانی (وابسته به دارالقرآن) بر اساس آموزه‌های قرآنی و روان‌شناسی چگونه است؟

سؤالات فرعی

۱. نوع و میزان به کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در اشعار پیش‌دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی چگونه است؟
۲. نوع و میزان به کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در قصه‌های پیش‌دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی چگونه است؟
۳. نوع و میزان به کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در اشعار پیش‌دبستانی بر اساس دیدگاه‌های روان‌شناسی چگونه است؟

۴. نوع و میزان به کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در قصه‌های پیش دبستانی بر اساس دیدگاه‌های روان‌شناسی چگونه است؟

روش و ساختار کلی پژوهش

این پژوهش با رویکرد کیفی و کمی انجام شده است. در گام اول، از پژوهش کیفی از نوع تحلیل محتوای کیفی و در گام دوم، از پژوهش کمی از نوع تحلیل محتوای کمی استفاده شد. جامعه آماری در این پژوهش، همه اشعار و قصه‌هایی بود که در مراکز پیش دبستانی وابسته به دارالقرآن‌های شهر اصفهان در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ از آن‌ها استفاده می‌شد. با مراجعه به مراکز اصلی دارالقرآن در سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۹ بیش از چهل قصه و ۳۵ شعر با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع همگن انتخاب شدند.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها نیز در دو گام صورت گرفت؛ در گام اول، نوع مفاهیم اخلاقی و تربیتی طی فرایند تحلیل کیفی استخراج و در گام دوم، میزان مفاهیم اخلاقی و تربیتی به صورت کمی بررسی و مقایسه شدند. در ادامه، با استفاده از کلیه خرده‌مقولات استخراج شده، مقوله‌های اصلی به دست آمدند که برای هر مفهومی جدول فراوانی و درصد مفاهیم مربوط به اشعار و قصه‌ها بررسی گردید و در بخش آمار استنباطی از کای اسکوتر (خی دو) استفاده شد.

یافته‌ها

بررسی سؤال اصلی: نوع و میزان به کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در اشعار و قصه‌های مراکز پیش دبستانی (وابسته به دارالقرآن) بر اساس آموزه‌های قرآنی و روان‌شناسی چگونه است؟

پس از تحلیل نوع و میزان مفاهیم اخلاقی و تربیتی، جداگانه در متون شعر و قصه مبتنی بر آموزه‌های قرآنی و دیدگاه و اصول روان‌شناسی، پنج مفهوم یا مقوله اصلی

به دست آمده از اشعار و قصه‌های پیش دبستانی بر اساس درصد فراوانی و آزمون کای اسکوتر در جدول ۱ مقایسه شد.

جدول ۱. نوع و میزان به کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در اشعار و قصه‌های پیش دبستانی

مقوله اصلی	اشعار مذهبی		قصه‌های مذهبی		قصه‌های روان‌شناسی		کل		کای اسکوتر		
	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	سطح معناداری	df	خی دو
آموزه‌های مذهبی و احکام	۰/۴۰	۱۱	۰/۳۵	۶	۰/۱۷	۱	۰/۳۶	۱۸	۰/۰۱	۲	۹/۲۸
آداب اجتماعی	۰/۲۵	۷	۰/۲۹	۵	۰/۱۷	۱	۰/۲۵	۱۳	۰/۲۱	۲	۳/۱۵
سبک زندگی	۰/۲۱	۶	۰/۲۳	۴	۰/۳۳	۲	۰/۲۳	۱۲	۰/۲۰	۲	۳/۲۲
احترام به والدین	۰/۰۳	۱	۰/۱۳	۲	۰/۳۳	۲	۰/۱۰	۵	۰/۰۱	۲	۲۷/۴۶
توصیه به نظافت	۰/۱۱	۳	۰	۰	۰	۰	۰/۰۶	۳	۰/۰۱	۱	۳۳/۸۷

با توجه به جدول ۱، پنج مقوله اصلی آموزه‌های مذهبی و احکام، آداب اجتماعی، سبک زندگی، احترام به والدین و توصیه به نظافت، در اشعار و قصه‌های تحلیل شده، به عنوان مفاهیم اخلاقی و تربیتی غالب در مراکز پیش دبستانی وابسته به دارالقرآن، به دست آمد.

نتایج حاصل از آزمون کای اسکوئر برای مقایسه میزان و نوع مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی در بین اشعار مذهبی، قصه‌های مذهبی و قصه‌های روان‌شناسی نشان داد میزان تکرار مفاهیم اخلاقی و تربیتی آموزه‌های مذهبی و احکام، احترام به والدین و توصیه به نظافت در بین سه بخش اشعار مذهبی، قصه‌های مذهبی و قصه‌های روان‌شناسی، تفاوت معناداری در سطح $P < 0/01$ وجود داشته است. همچنین نتایج بیانگر این است که آموزش آموزه‌های مذهبی و احکام و توصیه به نظافت در بین اشعار قرآنی به مراتب فراوانی بیشتری نسبت به قصه‌ها داشته است و همچنین آموزش احترام و نیکی به والدین در قصه‌هایی با دیدگاه روان‌شناسی، فراوانی و تکرار بیشتری نسبت به اشعار و قصه‌های قرآنی موجود در محتوای مراکز پیش‌دبستانی وابسته به دارالقرآن داشته است.

بررسی سؤال فرعی اول

نوع و میزان مفاهیم اخلاقی و تربیتی در اشعار پیش‌دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی چگونه است؟

در جدول ۲ برای بررسی میزان به کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در اشعار پیش‌دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی، ۲۸ قطعه شعر تحلیل شد؛ بدین ترتیب که ابتدا محتوای اشعار سطر به سطر تحلیل و سپس مضامین و مفاهیم اخلاقی و تربیتی هر شعر استخراج شد.

جدول ۲. نمونه‌هایی از مفاهیم اخلاقی و تربیتی استخراج شده از اشعار قرآنی مراکز پیش دبستانی

متن شعر	مفاهیم استخراج شده
ای گل گل‌ها سلام مهدی زهرا سلام آقای مهربونم درد و بلات به جونم دوستت دارم همیشه دل‌م برات تنگ می‌شه	مهدی زهرا سلام، امام آخر ما
ما پیرو قرآنیم خوش‌رو و مهربانیم عادت ما سلام است سفارش اسلام است	عادت ما سلام است، سفارش اسلام است
دوستی چه خوب و زیباست چون که کلام خداست خدا که خوب و دانا است دوست خوب آدم‌هاست دوستی که مهربون باشد هم‌دل و هم‌زبون باشد	دوستی چه خوب و زیباست، چون که کلام خداست
ای بچه‌های مهربان وقت سخن با دیگران زیبا و خوب سخن بگیم آروم و باادب بگیم	وقت سخن با دیگران، زیبا و خوب سخن بگیم

با به‌کارگیری مفاهیم تربیتی و اخلاقی غیرمشترک و مشترک استخراج شده و ادغام مفاهیم استخراج شده مشترک، خرده‌مقولات شکل گرفت. در نهایت، با استفاده از کلیه خرده‌مقولات استخراج شده، مقوله‌های اصلی جدول ۳ به دست آمد.

جدول ۳. نمونه‌هایی از مؤلفه‌های اخلاقی و تربیتی بر اساس آموزه‌های قرآنی در اشعار پیش‌دبستانی

مقوله اصلی	خرده‌مقوله	مفاهیم استخراج شده
آموزه‌های مذهبی و احکام	یاد خدا گفتن بسم‌الله در کارها شکر نعمت امامت و عید غدیر راست‌گویی، دروغ‌گویی چگونگی وضو گرفتن نماز خواندن امام‌زمان (عج)	داریم بر لب خود در هر کجا بسم‌الله از شکر نعمت او، ما زنده و پرتوان امام اول ما، علی ست ای بچه‌ها او دخت پیغمبر است، بر همگان سرور است عید غدیر پیامبر گفتا به هر رهگذر جان علی جان منه، دوست علی دوست منه با نام خدا می‌گیرم وضو، نیت می‌کنم از برای او راست‌گو باش همیشه، دروغ‌گو رسوا می‌شه هر کسی که با نماز است، همیشه سرفراز است مهدی زهرا سلام، امام آخر ما
اخلاق و آداب اجتماعی	سلام کردن برتری صلح سخن نرم با مردم خوش‌خلقی مسخره‌نکردن صداقت داشتن دوری از کارهای ناپسند	عادت ما سلام است سفارش اسلام است دوستی چه خوب و زیباست چون که کلام خداست وقت سخن با دیگران زیبا و خوب سخن بگیریم آدم خوب و مؤمن زرننگ و بانشاطه من مسخره نمی‌کنم بادب و مهربونم من کودک مسلمونم خنده‌رو و خوش‌زبونم توی قرآن نوشته دروغ به کار زشته

در نهایت، فراوانی و درصد فراوانی هر مقوله اصلی در جدول ۴ مشخص گردید.

جدول ۴. نمونه‌هایی از مفاهیم اخلاقی و تربیتی به کار گرفته شده در اشعار قرآنی پیش‌دبستانی

مقوله اصلی	خرده‌مقوله	فراوانی	درصد فراوانی
آموزه‌های مذهبی و احکام	یاد خدا گفتن بسم‌الله در کارها شکر نعمت نماز خواندن پیروی از امامان	۱۱	۴۰٪
اخلاق و آداب اجتماعی	سلام کردن، برتری صلح، سخن نرم با مردم، خوش خلق بودن، مسخره نکردن، صداقت داشتن	۷	۲۵٪
سبک زندگی	اسراف نکردن، دوری از تنبلی، سبقت در کارهای خوب، کار خیر کردن	۶	۲۱٪
توصیه به نظافت	رعایت نظافت، پاکیزگی لباس، مسواک زدن	۳	۱۱٪
احترام به والدین	نیکی به والدین	۱	۰/۰۳٪

همان‌طور که در جدول ۴ مشخص است، از بین ۲۸ قطعه شعر قرآنی و مذهبی، یازده قطعه شعر (۴۰ درصد) به اولین مقوله و مفهوم تربیتی و اخلاقی در حوزه آموزه‌های مذهبی و آموزش احکام اعم از آموزش مفاهیم توحید، نبوت، امامت، نماز خواندن و اهمیت وضو اختصاص دارد که می‌توان گفت بیشترین محتوا و اهداف تربیتی را در بین اشعار پیش‌دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی است.

همچنین از بین ۲۸ قطعه شعر قرآنی و مذهبی، هفت قطعه شعر (۲۵ درصد) به دومین مقوله یا مفهوم اصلی تربیتی و اخلاقی، یعنی اخلاق و آداب اجتماعی، اختصاص داده شده است. دیگر خرده‌مقولات و مفاهیم فرعی در این حوزه شامل تشویق به سلام کردن، برتری داشتن صلح و دوستی به دعوا و دشمنی، با

نرمی با مردم سخن گفتن، خوش خلقی با اطرافیان و دوستان و اقوام، مسخره نکردن دیگران به ویژه دوستان و صداقت داشتن در گفتار و رفتار است. سبک زندگی، سومین مقوله یا مفهوم اصلی تربیتی و اخلاقی موجود در اشعار پیش دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی است که ۲۱ درصد فراوانی را به خود اختصاص داده است.

دیگر خرده مقولات و مضامین فرعی این حوزه، تشویق به مفاهیمی همچون اسراف نکردن، دوری از تنبلی، سبقت در کارهای خوب و همچنین کار خیر کردن است. توصیه به رعایت نظافت به عنوان چهارمین مقوله یا مفهوم اصلی تربیتی و اخلاقی، ۱۱ درصد فراوانی را به خود اختصاص داده است.

دیگر خرده مقولات و مضامین فرعی این حوزه به توصیه برای رعایت نظافت ظاهری و جسمی، پاکیزه نگه داشتن لباس و محیط اطراف و مساوات زدن پرداخته است و در نهایت، پنجمین مقوله یا مفهوم اصلی تربیتی و اخلاقی، یعنی احترام به والدین، ۳ درصد فراوانی را به خود اختصاص داده و دیگر خرده مقولات و مضامین فرعی به نیکی کردن و حفظ احترام والدین اشاره دارد.

در کل می‌توان گفت در بین اشعار پیش دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی به ترتیب مفاهیم اخلاقی و تربیتی آموزه‌های مذهبی و احکام، اخلاق و آداب اجتماعی، سبک زندگی، توصیه به نظافت و احترام به والدین مورد نظر بوده و بیشترین فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده است.

بررسی سؤال فرعی دوم

نوع و میزان مفاهیم اخلاقی و تربیتی در قصه‌های پیش دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی چگونه است؟

برای بررسی میزان به کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در قصه‌های پیش دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی، چهارده قصه تحلیل شد.

جدول ۵. نمونه‌هایی از مفاهیم اخلاقی و تربیتی استخراج شده از قصه‌های قرآنی مراکز پیش دبستانی

متن قصه‌ها	مفاهیم استخراج شده
در شب عروسی حضرت زهرا علیها السلام فقیری از آن بانو درخواست لباسی کرد. همه میهمان‌ها منتظر ورود حضرت با لباس عروسی بودند که دیدند ایشان با لباس معمولی وارد شدند و اشاره به آیه ۹۲ آل عمران داشتند که اگر می‌خواهید نیکوکار باشید از همان چیزی که بیشتر دوست دارید به دیگران ببخشید.	مهربان‌ترین عروس دنیا آموزش نیکوکاری معنای نیکوکاری بخشیدن بیشتر از آنچه دوست داری
امام حسین علیه السلام به برادرشان گفتند: برادر بین این پیرمرد اشتباه وضو می‌گیرد. باید به او وضو گرفتن درست را نشان دهیم.	احترام به بزرگ‌تر چگونگی امر به معروف صحیح شیوه صحیح وضو گرفتن
پسری به نام هاشم به همراه پدر و مادرش از مدینه به مکه رفته بودند. آن‌ها بعد از چندین سال تصمیم گرفتند به مدینه برگردند؛ بازگشت آن‌ها مصادف بود با سالی که پیامبر صلی الله علیه و آله حضرت علی علیه السلام در غدیر به عنوان جانشین خود معرفی کردند.	داستان غدیر خم و معرفی حضرت علی علیه السلام به عنوان جانشین

همان طور که در جدول ۶ مشاهده می‌شود، ابتدا محتوای قصه‌ها سطر به سطر بررسی و تحلیل شد و مفاهیم و مضامین مشترک و غیر مشترک استخراج شده و ادغام مفاهیم استخراج شده مشترک خرده مقولات شکل گرفت.

جدول ۶. نمونه‌هایی از مؤلفه‌های اخلاقی و تربیتی استخراج‌شده از قصه‌های قرآنی مراکز پیش‌دبستانی

مقوله اصلی	خرده‌مقوله	مفاهیم استخراج‌شده
آموزه‌های مذهبی و احکام	آموزش مفاهیم توحید تشویق به دعا کردن آموزش نحوه صحیح امر به معروف و نهی از منکر آموزش وضو گرفتن آموزش مفاهیم عبادی و ایام خاص	گفتن بسم‌الله در کارها دعا کردن برای فرج آشنایی با جمکران و اماکن مذهبی داستان غدیر خم و معرفی حضرت علی علیه السلام به عنوان جانشین معرفی امامان و فرزندان ایشان شیوه صحیح وضو گرفتن
اخلاق و آداب اجتماعی	آموزش و تشویق به سلام کردن کمک کردن به فقیران و نیازمندان خوبی کردن در جواب بدی دیگران بازی کردن با بچه‌ها محبت کردن به کودکان	مهربانی امام رضا با حیوانات آموزش مهربانی احترام به بزرگ‌تر مهربانی با بچه‌های یتیم
سبک زندگی	آموزش و تشویق مفاهیمی همچون پرهیز از اسراف، شجاعت داشتن، کمک کردن به حیوانات و کار نیک کردن	مهربان‌ترین عروس دنیا آموزش نیکوکاری معنای نیکوکاری بخشیدن بیشتر از آنچه دوست داری

در نهایت، با استفاده از کلیه خرده‌مقولات استخراج‌شده مقوله‌های اصلی جدول ۶ به دست آمد. همچنین فراوانی و درصد فراوانی هر مقوله اصلی در جدول ۷ مشخص گردید.

جدول ۷. مقوله‌های اصلی و مفاهیم اخلاقی و تربیتی مستخرج از قصه‌های قرآنی مراکز پیش‌دبستانی

مقوله اصلی	خرده‌مقوله	فراوانی	درصد فراوانی
آموزه‌های مذهبی و احکام	آموزش مفاهیم توحید تشویق به دعا کردن آموزش نحوه صحیح امر به معروف و نهی از منکر آموزش وضو گرفتن آموزش مفاهیم عبادی و ایام خاص	۶	۳۵٪
اخلاق و آداب اجتماعی	آموزش و تشویق به سلام کردن کمک کردن به فقیران و نیازمندان خوبی کردن در جواب بدی دیگران بازی کردن با بچه‌ها محبت به کودکان	۵	۲۹٪
سبک زندگی	آموزش و تشویق مفاهیمی همچون پرهیز از اسراف کردن، شجاعت داشتن، کمک کردن به حیوانات و کار نیک کردن	۴	۲۳٪
احترام به والدین	اطاعت از والدین و احترام به بزرگ‌ترها	۲	۱۳٪
توصیه به نظافت	بدون هیچ اشاره‌ای	۰	۰

همان‌طور که در جدول ۷ مشخص است، از بین چهارده قصه قرآنی و مذهبی، شش قصه (۳۵ درصد) به آموزه‌های مذهبی و آموزش احکام به‌عنوان اولین مقوله و مفهوم اصلی تربیتی و اخلاقی اختصاص دارد و خرده‌مقولات یا مضامین فرعی این مفهوم و مقوله اصلی شامل آموزه‌های مذهبی و آموزش احکام، آموزش مفاهیم توحید، تشویق به دعا کردن، آموزش نحوه صحیح امر به معروف و نهی از منکر، آموزش وضو گرفتن، آموزش مفاهیم عبادی و ایام خاص می‌شود.

همچنین از بین چهارده قصه قرآنی و مذهبی، پنج قصه (۲۹ درصد) به دومین مقوله یا مفهوم اصلی اخلاق و آداب اجتماعی اختصاص دارد و خرده مقولات یا مضامین فرعی این مقوله یا مفهوم اصلی شامل آموزش و تشویق به سلام کردن، کمک به فقیران و نیازمندان، خوبی کردن در جواب بدی دیگران، بازی کردن با بچه‌ها و محبت به کودکان می‌شود.

سبک زندگی (۲۳ درصد) سومین مقوله یا مفهوم اصلی تربیتی و اخلاقی موجود در قصه‌های پیش دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی است و خرده مقولات یا مضامین فرعی پرهیز از اسراف، شجاعت داشتن و کمک به حیوانات و کار نیک کردن را شامل می‌شود. احترام به والدین و بزرگ‌ترها چهارمین مقوله اصلی یا مفهوم تربیتی و اخلاقی (۱۳ درصد) است و خرده مقولات و مضامین فرعی اطاعت از والدین و نکوداشت و احترام بزرگ‌ترها را شامل می‌شود.

در بین قصه‌های قرآنی پیش دبستانی هیچ اشاره و توصیه‌ای به نظافت و رعایت کردن آن نشده است و بیشتر قصه‌ها همان چهار مفهوم یا مقوله اصلی اول را پوشش داده‌اند. در کل می‌توان گفت در بین قصه‌های پیش دبستانی (بر اساس آموزه‌های قرآنی) به ترتیب مفاهیم اخلاقی و تربیتی آموزه‌های مذهبی و احکام، اخلاق و آداب اجتماعی، سبک زندگی و احترام به والدین مورد نظر بوده است و این مفاهیم، بیشترین فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

بررسی سؤال فرعی سوم

نوع و میزان مفاهیم اخلاقی و تربیتی در اشعار پیش دبستانی بر اساس دیدگاه‌های روان‌شناسی چگونه است؟

برای بررسی میزان به کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در اشعار پیش دبستانی بر اساس دیدگاه‌های روان‌شناسی، تمام اشعار مخصوص دارالقرآن بررسی شد؛ هیچ

شعر و ادبیات منظوم یا دیدگاه روان‌شناسی خاصی به‌عنوان راهنما و الگوی اشعار برای آموزش یا به‌کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در مراکز پیش‌دبستانی یافت نشد. البته بر اساس نظر مربیان و مسئولان این مراکز، از مباحث روان‌شناسی در نحوه رفتار و ارائه داستان و شعر، استفاده می‌شود که در حوزه بررسی این پژوهش نیست.

بررسی سؤال فرعی چهارم

نوع و میزان مفاهیم اخلاقی و تربیتی در قصه‌های پیش‌دبستانی بر اساس دیدگاه‌های روان‌شناسی چگونه است؟

برای بررسی به‌کارگیری مفاهیم اخلاقی و تربیتی در قصه‌های پیش‌دبستانی بر اساس دیدگاه‌های روان‌شناسی، شش قصه تحلیل شد؛ ابتدا محتوای قصه‌ها سطر به سطر تحلیل و سپس مفاهیم اخلاقی و تربیتی هر قصه استخراج گردید.

جدول ۸. نمونه‌هایی از مفاهیم اخلاقی و تربیتی استخراج‌شده از قصه‌های مبتنی بر اصول روان‌شناسی مراکز

پیش‌دبستانی

متن قصه‌ها	مفاهیم استخراج شده
شیرین کوچولو وقتی از اردو به خانه آمد، بسیار خوشحال بود و گل نیکی را که بوی خوبی می‌داد، داخل گلدان گذاشت و از مادر خواست تا همیشه قرآن را برای او بخواند.	خواندن قرآن بوی خوب نیکی کردن نیکی به والدین نیکی به دیگران
پارمیدا و دخترخاله او یکتا گلدان عتیقه و یادگاری مادر بزرگ را با توپ شکستند؛ اما با صداقت و راست‌گویی به اشتباه خود اعتراف کردند.	صداقت در گفتار شجاعت در بیان حقایق راست‌گویی اعتراف کردن
مسئولیت مینا کوچولو در نگهداری از یک مورچه و تحقیق درباره آن بود که به‌خوبی از عهده این کار برآمد و باعث خوشحالی معلم و دوستانش شد.	مسئولیت‌پذیری نگهداری و کمک به دیگران خوشحالی از انجام مسئولیت

با به کارگیری مفاهیم تربیتی و اخلاقی غیرمشترک و مشترک استخراج شده و ادغام مفاهیم استخراج شده، خرده مقولات شکل گرفت و در نهایت، با استفاده از کلیه خرده مقولات استخراج شده، مقوله های اصلی جدول ۹ به دست آمد.

جدول ۹. نمونه هایی از مؤلفه های اخلاقی و تربیتی قصه های مبتنی بر دیدگاه های روان شناسی

مفاهیم استخراج شده	خرده مقوله	مقوله اصلی
خواندن قرآن بوی خوب نیکی کردن نیکی به والدین نیکی به دیگران	خواندن قرآن (کتب مذهبی) نیکی به دیگران نیکی به خانواده	آموزه های مذهبی و احکام
صداقت در گفتار شجاعت در بیان حقایق اعتراف کردن	راست گویی و صداقت در گفتار و رفتار	اخلاق و آداب اجتماعی
مسئولیت پذیری نگهداری و کمک به دیگران خوشحالی از انجام مسئولیت	مسئولیت پذیری کمک به دیگران	سبک زندگی

در نهایت، فراوانی و درصد فراوانی هر مقوله اصلی در جدول ۱۰ مشخص گردید.

جدول ۱۰. مفاهیم اخلاقی و تربیتی قصه‌های مبتنی بر دیدگاه‌های روان‌شناسی مراکز پیش‌دبستانی

مقوله اصلی	خرده‌مقوله	فراوانی	درصد فراوانی
آموزه‌های مذهبی و احکام	خواندن کتب مذهبی نیکی به دیگران نیکی به خانواده	۱	۱۷٪
اخلاق و آداب اجتماعی	راست‌گویی و صداقت در گفتار و رفتار	۱	۱۷٪
سبک زندگی	مسئولیت‌پذیری کمک به دیگران	۲	۳۳٪
احترام به والدین	کمک به والدین حفظ احترام والدین	۲	۳۳٪
توصیه به نظافت	بدون هیچ اشاره‌ای	۰	۰

همان‌طور که جدول ۱۰ مشخص است، از بین شش قصه، دو قصه (۳۳ درصد) به مقوله و مفهوم اصلی تربیتی و اخلاقی در حوزه احترام به والدین و نگاه داشتن حرمت بزرگ‌ترها اختصاص دارد.

همچنین سبک زندگی با ۳۳ درصد، خرده‌مقولات و مضامین فرعی آموزش مسئولیت‌پذیری و کمک به دیگران را به خود اختصاص داد.

مقوله یا مفهوم اصلی آموزه‌های مذهبی و احکام با ۱۷ درصد، خرده‌مقولات و مفاهیم فرعی تشویق به خواندن قرآن، نیکی به دیگران و نیکی به خانواده را شامل می‌شود.

در بین قصه‌های پیش‌دبستانی بر اساس دیدگاه‌های روان‌شناسی، هیچ اشاره و توصیه‌ای به آموزش مفاهیم مرتبط با نظافت و رعایت آن نشده است و بیشتر قصه‌ها بر چهار مفهوم یا مقوله سبک زندگی، احترام به والدین، آموزه‌های مذهبی و احکام و اخلاق و آداب اجتماعی تأکید داشته و موضوع نظافت مطرح نشده است.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل محتوای مفاهیم تربیتی و اخلاقی اشعار و قصه‌های آموزشی مراکز پیش دبستانی وابسته به دارالقرآن‌های شهر اصفهان انجام گرفت. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد آموزه‌های مذهبی و احکام و توصیه به نظافت در بین اشعار قرآنی به مراتب فراوانی بیشتری نسبت به قصه‌ها داشته است. همچنین آموزش احترام و نیکی به والدین در قصه‌های مبتنی بر دیدگاه روان‌شناسی، فراوانی و تکرار بیشتری نسبت به اشعار و قصه‌های قرآنی موجود در کتاب پیش دبستانی دارالقرآن داشته است.

نجفی بهزادی و صالحی بروجنی (۱۴۰۰) با بررسی درون‌مایه ۴۵ داستان منتخب از سی نویسنده کودک ایران و جهان، به این نتیجه رسیدند که درون‌مایه‌های تربیتی و اخلاقی و مهارتی به ترتیب بیشترین فراوانی را داشته‌اند. همچنین محمدی نصرآباد و همکاران (۱۳۹۸) با پژوهش روی ۱۰۲ کودک پیش دبستانی شهرستان یزد، مشاهده کردند که آموزش ارزش‌های اخلاقی از طریق قصه‌گویی باعث رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان می‌شود.

کریستال و همکاران در پژوهشی درباره تأثیر شعر و قصه بر کودکان بیان می‌دارند که شعر و قصه در درمان کودکانی که ترس شبانه دارند نیز مؤثر است (Krystal & others, 2015). همچنین نواز و جهانگیر در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که قرآن تأثیرات مثبت زیادی بر قلب و روح افراد دارد (Nawaz & Jahangir, 2015).

پستالوزی (Pestalozzi) یکی از اصلاح‌طلبان تعلیم و تربیت، بر استفاده از اشیای ملموس و طبیعی را در پرورش قدرت مشاهده و استدلال منطقی در سنین اولیه تأکید کرده است.

روسو باور دارد آموزش باید از بدو تولد آغاز شود و تا ۲۵ سالگی ادامه یابد. اهمیت آموزش در پیش دبستانی از دو جنبه مورد توجه قرار گرفته است؛

یکی، حساسیت و سهولت اثرپذیری کودکان از محیط‌های آموزشی و دیگری، دوام تأثیرات و عمق یادگیری آنان در این دوران یادگیری اولیه زمینه‌های مناسبی را برای کسب تجارب بعدی کودکان فراهم می‌آورد و آنچه در سنین اولیه و پیش‌دبستانی آموخته می‌شود، پایداری و دوام بیشتری دارد (شعبانی، ۱۳۹۶، ص ۳۵).

بلوم بر این باور است که حدود ۵۰ درصد رشد هوشی بین زمان تولد تا چهارسالگی، حدود ۳۰ درصد بین چهار تا هشت سالگی و ۲۰ درصد باقی مانده در فاصله هشت تا هفده سالگی شکل می‌گیرد.

وی آثار طولانی محیط «فرهنگ محروم» را در مقایسه با محیط «فرهنگ سرشار و غنی» به صورت کاهش یا افزایش ۲۰ نمره هوشی در فواصل رشد سنی به این صورت نشان داده است (مفیدی، ۱۳۹۹، ص ۹۲). بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که پیش‌دبستانی از سال‌های طلایی و حساسی است که میزان رشد کودک در ابعاد مختلف در این سال‌ها نسبت به سنین دیگر بیشتر است؛ لذا باید به ظرفت‌های آموزشی به دقت توجه شود.

همچنین داستان و قصه نقش بسیار مهمی در تکوین شخصیت کودک دارد. از طریق قصه‌ها، به ویژه قصه‌های قرآنی، کودک به بسیاری از ارزش‌های اخلاقی پی می‌برد. پایداری، شجاعت، نوع دوستی، امیدواری، آزادگی، جوانمردی، طرف‌داری از حق و حقیقت و استقامت در مقابل زور و ستم، ارزش‌هایی هستند که هسته مرکزی بسیاری از قصه‌های قرآنی و مذهبی را تشکیل می‌دهند (یاری‌قلی و خانی خسروشاهی، ۱۳۹۸، ص ۱۴۸).

رعایت نظافت، سلام کردن، مسخره نکردن، باادب بودن و نیکی به والدین از مفاهیم مطرح شده در اشعار مراکز پیش‌دبستانی دارالقرآن‌ها است که اهمیت آموزش این مفاهیم را به این گروه سنی نشان می‌دهد. با توجه به بررسی‌ها می‌توان گفت با به کارگیری این مفاهیم در اشعار، آثار تربیتی و مفاهیمی را که در نظر

داریم، می‌توانیم راحت‌تر به کودکان انتقال دهیم؛ به‌ویژه اگر این آموزش‌ها بر اساس تعالیم قرآنی و آیات الهی باشد.

باوجود اینکه قرآن بسیاری از مفاهیم اخلاقی و تربیتی را با قصه به مخاطبان خود آموزش داده است، در مراکز پیش‌دبستانی وابسته به دارالقرآن‌ها کمتر به این مسئله توجه شده است. بنابراین، آموزش مفاهیم اخلاقی و تربیتی همچون دعا، امر به معروف و نهی از منکر، سلام کردن، کمک به فقرا، شاد کردن دیگران و احترام به والدین از طریق قصه، نتایج بسیار اثرگذار و مثبت، هم برای بزرگسالان و هم برای کودکان دارد.

می‌توان گفت در آموزش بسیاری از مفاهیم اخلاقی و تربیتی که از نظر روان‌شناسی باید در سنین پیش‌دبستانی مطرح شوند، روش قصه‌گویی تأثیرگذار است. قصه تأثیر بسزایی در آموزش و ماندگاری آن مفهوم در روح و روان کودکان دارد. دیدگاه‌ها و نظریات روان‌شناسانی همچون پیاژه، کلبرگ، روسو، کانت و دیویی و تأکیدات متفکرانی همچون ابوعلی سینا، مصطفی رحماندوست، فروبل، اریکسون، بالدريج و بتلهایم مؤید این نتیجه است.

آموزش از طریق شعر نیز می‌تواند اثر یادگیری را در کودکان افزایش دهد. این روش یادگیری نه تنها برای کودکانی که خواندن و نوشتن نمی‌دانند، مؤثر است، بلکه برای کودکان بزرگ‌تر که خواندن و نوشتن را می‌دانند نیز اثر دارد. رضایی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که آموزش کودکان بیشتر متأثر از شعر است. ماندگاری آموزش از طریق شعر بسیار زیاد است؛ چراکه شعر با روحیه کودکان بسیار سازگارتر است.

در جمع‌بندی کلی می‌توان بیان کرد که طبق پژوهش‌های به‌عمل آمده، تحلیل محتوای اشعار و قصه‌های پیش‌دبستانی بر اساس آموزه‌های قرآنی و روان‌شناسی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۹ به برخی از مفاهیم اخلاقی و تربیتی از دیدگاه قرآنی و روان‌شناسی توجه بیشتری شده و برخی مغفول واقع شده‌اند.

از بین این اشعار و قصه‌ها، در هجده مورد به آموزه‌های مذهبی و احکام پرداخته شده، در سیزده مورد به آموزش سبک زندگی صحیح، در پنج مورد به احترام به والدین و بزرگ‌ترها و در نهایت، در سه مورد به توصیه به رعایت نظافت و پاکیزگی پرداخته شده است که بیشترین درصد فراوانی (۳۶درصد) مربوط به آموزه‌های مذهبی و احکام است و کمترین درصد فراوانی (۶درصد) مربوط به رعایت نظافت و پاکیزگی است.

در پایان می‌توان نتیجه گرفت آموزه‌های مذهبی و احکام و توصیه به نظافت در بین اشعار قرآنی به مراتب فراوانی بیشتری نسبت به قصه‌ها دارد و همچنین آموزش احترام و نیکی به والدین در قصه‌های مبتنی بر دیدگاه روان‌شناسی فراوانی و تکرار بیشتری نسبت به اشعار و قصه‌های قرآنی موجود در کتاب‌های پیش‌دبستانی دارالقرآن دارد.

لذا ضرورت توجه بیشتر به انتخاب محتوای اشعار و قصه‌های مراکز پیش‌دبستانی مبتنی بر آموزش مفاهیم اخلاقی و تربیتی از طریق قصه‌های قرآنی به زبان کودکان و به کارگیری اصول کاربردی روان‌شناسی بیش از پیش مطرح می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تقدیر و تشکر

در پایان، از همهٔ مراکز پیش‌دستانی وابسته به دارالقرآن‌های شهر اصفهان که با همکاری خود، پژوهشگران را در اجرای این پژوهش یاری کردند، صمیمانه سپاس‌گزاری می‌شود. همچنین از مدیریت محترم مؤسسهٔ دارالقرآن استان اصفهان و دیگر کارکنان این حوزه، به‌ویژه مریان بزرگوار که با زحمات بی‌شائبه و اعتماد در ارائهٔ اطلاعات، بر اعتبار علمی این پژوهش افزودند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

کتاب‌نامه

۱. قرآن کریم.
۲. باهنر، ناصر (۱۴۰۱)، آموزش اهداف دینی همگان با روانشناسی رشد، تهران: انتشارات شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.
۳. بینایی، امین (۱۳۹۷)، «تربیت کودک و روانشناسی کودک، فصلنامه روانشناسی»، ش ۱۲۴، ص ۲۱-۲۹.
۴. جلولی، شمسی، مهشید ایزدی و فاطمه انصاریان (۱۳۹۲)، بررسی شعر کودک به لحاظ میزان توجه به مفاهیم تربیتی و اجتماعی در دهه‌های ۷۰ و ۸۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی گروه علوم تربیتی.
۵. خادمی، ملوک و فاطمه مهرولی (۱۳۹۴)، «بررسی قصه‌گویی قرآن به‌عنوان روش فعال در آموزش اخلاق». فصلنامه علمی پژوهشی تربیت اسلامی، ش ۲۰، ص ۵۱-۷۱.
۶. خلفی، شهلا (۱۳۸۵)، مطالعه عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان پایبندی به اخلاق شهروندی در میان شاغلین مراکز دانشگاهی شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهرا.
۷. راموز، محبوبه و حسین شریف‌زادگان (۱۳۹۸)، «بررسی تطبیقی مبانی تربیتی کودکان از دیدگاه روسو و کانت»، نشریه فلسفه تحلیلی (جستارهای فلسفی - پژوهش‌های فلسفی)، دوره ۱۵، ش ۳۵، ص ۷۵-۹۴.
۸. رضایی، زهرا، اکرم استاجی و مه‌ری گل‌زاده عطایی (۱۳۹۶)، «بررسی تأثیر داستان و شعر در آموزش و یادگیری»، فصلنامه کشوری، ش ۲۴، ص ۱-۱۵.
۹. رفیعی، بهروز (۱۳۸۸)، آراء دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن، تهران: سبحان.

۱۰. سوهانی، عاطفه (۱۳۹۸)، «تیین و بررسی تربیت اخلاقی کودک»، دوفصلنامه آموزشی، پژوهشی، تحلیلی، دوره ۵، ش ۲، ص ۵۷-۶۸.
۱۱. سیف، علی اکبر (۱۳۸۰)، روانشناسی پرورشی نوین. تهران: دوران.
۱۲. شعبانی، زهرا (۱۳۹۶)، «مقایسه تأثیر آموزش پیش دبستانی بر عملکرد انس با قرآن نوآموزان مکتب القرآن و سایر مراکز پیش دبستانی ۱۳۹۲-۱۳۹۳»، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت، دوره ۱۲، ش ۲۵، ص ۳۵-۵۰.
۱۳. شمشیری، بابک و مرضیه نوذری (۱۳۹۷)، «ارائه الگوی بومی تربیت دینی کودکان پیش دبستانی از طریق مصاحبه با صاحب نظران»، فصلنامه رشد آموزش پیش دبستانی، دوره ۱۰، ش ۱، ص ۳۰-۴۲.
۱۴. علیزاده، محمد (۱۳۹۷)، «شعر به عنوان ابزار آموزش»، ماهنامه رشد و فناوری آموزشی، دوره ۳۴، ش ۶، ص ۵۰.
۱۵. فیاض، علی اصغر (۱۳۹۶)، تاریخ اندیشه های تربیتی، تهران: سمت.
۱۶. محمدی نصرآباد، محدثه، سید کاظم علوی لنگرودی، احمد زندوانیان و مهدیه استبرقی (۱۳۹۸)، «اثربخشی آموزش ارزش های اخلاقی (از طریق قصه گویی و پویانمایی) بر رشد مهارت های اجتماعی کودکان پیش دبستانی»، دوفصلنامه علمی، دوره ۱۰، ش ۲، ص ۲۴۱-۲۶۲.
۱۷. مسائلی، نسرین و شقایق نیک نشان (۱۳۹۵)، «بررسی مفاهیم اخلاقی و مفاهیم ضد اخلاقی در پویانمایی های عرضه شده برای کودکان و نوجوانان»، دوفصلنامه علمی پژوهشی تربیت اسلامی، دوره ۱۱، ش ۲۳، ص ۶۹-۹۰.
۱۸. مطهری، مرتضی (۱۳۸۳)، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران: صدرا.
۱۹. مفیدی، فرخنده (۱۳۹۹)، آموزش و پرورش پیش دبستانی و دبستانی، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.

۲۰. مفیدی، فرخنده و سیما کفیلی مقدم (۱۳۹۲)، «بررسی اثربخشی اخلاق به کمک فیلم‌های پویانمایی در رشد اخلاق دانش‌آموزان پیش‌دبستانی»، فصلنامهٔ *تعلیم و تربیت*، ش ۱۱۴، ص ۹۱-۹۵.
۲۱. نجفی بهزادی، سجاد و فاطمه صالحی بروجنی (۱۴۰۰)، «بررسی درون‌مایه‌های آموزشی مهارتی و تربیتی اخلاقی داستان‌های منتخب کودکان ایران و جهان»، *دانشگاه شهرکرد*، دوه ۱، ش ۴، ص ۴-۱۵.
۲۲. نعمتی پیرعلی، دل‌آرا و غلامرضا عباسی ولدی (۱۳۹۱)، «فضایل و رذایل اخلاقی در قرآن و اناجیل اربعه»، فصلنامهٔ *مطالعات قرآنی*، دوره ۳، ش ۹، ص ۱۳۶-۱۶۰.
۲۳. هاشمی، حسین (۱۳۸۸)، «چیستی و اهداف تربیت»، فصلنامهٔ *پژوهش‌های قرآنی*، سال ۱۵، ش ۵۹، ص ۳۰-۷۲.
۲۴. یاری‌قلی، بهبود و مهدیه خانی خسروشاهی (۱۳۹۹)، «بررسی اثربخشی آموزش قصه‌های قرآنی بر رشد اخلاقی دانش‌آموزان»، *نشریهٔ پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، دوره ۲۸، ش ۴۸، ص ۱۴۷-۱۷۰.
25. Camille, C. & Caroline, H. (2019). 'Poetry in motion' a place in the classroom: Using poetry to develop writing confidence and reflective skills. *Nurse Education Today*, 76, 73-77.
<https://doi.org/10.1016/j.nedt.2019.01.026>
26. Helena R. S. (2020). Personality development from early childhood through adolescence. *Personality and Individual Differences*, 172, DOI:110596.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110596>
<https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2008.03.028>

27. Krystal, M. L., Kaushalendra, A., Mary, F. C. & Thomas, H. O. (2015), Treating nighttime fears in young children with bibliotherapy, evaluation anxiety symptoms, and monitoring behavior, *Journal of anxiety disorders*, 30,103-114. DOI: 10.1016/j.janxdis.2014.12.004
28. Nawaz, N. & Jahangir, S. F. (2015). Effects of Memorizing Quran by Heart (Hifz) On Later Academic Achievement. *Journal of Islamic Studies and Culture*, 3(1): 58-64. DOI: 10.15640/jisc.v3n1a8
29. Paul S. L. (2008). Moral development in public relations: Measuring duty to society in strategic communication. *Public Relations Review*, 43(3): 244-251.
30. Scott, B. (2021). Poetry and possible selves: Crisis theory with/in teacher education programs. *Teaching and Teacher Education*, 105, DOI:103393. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103393>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

1. *The Holy Quran*.
2. Alizadeh, M. (2017). Poetry as a teaching tool. *Educational Development and Technology Monthly*, 34(6): 50.
3. Bahonar, N. (2023). *Religious education for everyone with developmental psychology*. Tehran: Publications of the International Publishing Company.
4. Binaee, A. (2017). Child education and child psychology. *Psychology Quarterly*, 124: 21-29.
5. Camille, C. & Caroline, H. (2019). 'Poetry in motion' a place in the classroom: Using poetry to develop writing confidence and reflective skills. *Nurse Education Today*, 76, 73-77. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2019.01.026>
6. Fayaz, A. A. (2016). *History of educational ideas*. Tehran: Samit Publications.
7. Hashemi, H. (2010). The nature and goals of education. *Qur'anic Research Quarterly*, 11(59): 30-72.
8. Helena R. S. (2020). Personality development from early childhood through adolescence. *Personality and Individual Differences*, 172, DOI:110596. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110596>
<https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2008.03.028>
9. Jaluli, S., Izadi, M. & Ansariyan, F. (2013). *Reviews children's poetry in terms of educational and social implications of the vaseada 80-70*. M.A Thesis, Islamic Azad University Tehran Central Branch, Faculty of Literature & humanity Sciences Department of educational Sciences.
10. Khademi, M. & Mehrouli, F. (2014). Investigating Quranic storytelling as an active method for moral education. *Quarterly scientific-research journal of Islamic education*, 20, 51-71.
11. Khalafi, Sh. (2006), study of social factors on the level of adherence to citizenship ethics among the employees of university centers in Tehran, master's thesis, Faculty of Social and Economic Sciences, Al-Zahra University.
12. Krystal, M. L., Kaushalendra, A., Mary, F. C. & Thomas, H. O. (2015), Treating nighttime fears in young children with bibliotherapy, evaluation anxiety symptoms, and monitoring behavior, *Journal of anxiety disorders*, 30,103-114. DOI: 10.1016/j.janxdis.2014.12.004
13. Masaely, N. & Nikneshan, Sh. (2015). Examining moral concepts and anti-moral concepts in animations presented for children and teenagers. *Two scientific-research quarterly journals of Islamic education*, 11(23): 69-90.
14. Mofidi, F. & Kafilli Moghadam, S. (2012). Investigating the effectiveness of morals with the help of dynamic films in the moral development of preschool students. *Education Quarterly*, 114: 91-95.
15. Mofidi, F. (2019). *Preschool and primary school education*. Tehran: Payam Noor University Press.
16. Mohammadi Nasrabad, M., Alavi Langaroudi, S. K., Zandavani, A. & Stabraghi, M. (2018). The effectiveness of teaching moral values (through storytelling and animation) on the development of preschool children's social skills. *Two Scientific Quarterly Journals*, 10(2): 241-262.
17. Motahari, M. (2005). *Education in Islam*. Tehran: Sadra Publications.
18. Najafi Behzadi, S.; Salehi Borojni, F. (2022). Examining the educational-skill and educational-moral contents of selected children's stories of Iran and the world. *Shahrekord University*, 1(4): 4-15.

19. Nawaz, N. & Jahangir, S. F. (2015). Effects of Memorizing Quran by Heart (Hifz) On Later Academic Achievement. *Journal of Islamic Studies and Culture*, 3(1): 58-64. DOI: 10.15640/jisc.v3n1a8
20. Nemati, P. A. & Abbasi Valadi, G. (2010). Moral virtues and vices in the Quran and four Gospels. *Qur'anic Studies Quarterly*, 3(9): 136-160.
21. Paul S. L. (2008). Moral development in public relations: Measuring duty to society in strategic communication. *Public Relations Review*, 43(3): 244-251.
22. Rafiei, Behrouz (2008). *Opinions of Muslim scientists in education and its foundations*. Tehran: Subhan Publications.
23. Ramoz, M. Sharifzadegan, H. (2018). A comparative study of the basics of children's education from Rousseau's and Kant's point of view. *Analytic Philosophy*, 15(35): 75-94.
24. Rezaei, Z., Staji, A. & Tajalizadeh Atai, M. (2016). Investigating the impact of stories and poetry in teaching and learning. *Country Quarterly*, 24, 1-15.
25. Saif, Ali Akbar (2010). *Modern educational psychology*. Tehran: Doran Publications.
26. Scott, B. (2021). Poetry and possible selves: Crisis theory with/in teacher education programs. *Teaching and Teacher Education*, 105, DOI:103393. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103393>
27. Shabani, Z. (2016). Comparison of the effect of pre-school education on the performance of the Qur'anic students of Al-Qur'an School and other pre-school centers 2013-2014. *Research in education issues*, 12(25): 35-50.
28. Shamshiri, B. & Nowzari, M. (2016). Presenting the local model of religious education of preschool children through interviews with experts. *Preschool Education Development Quarterly*, 10(1): 30-42.
29. Sohani, A. (2018). Explaining and examining the moral education of children. *Two educational, research, analytical quarterly*, 5(2): 57-68.
30. Yari qoli, B. & Khani Khosrowshahi, M. (2018). Investigating the effectiveness of teaching Quranic stories on the moral development of students. *Research in Islamic education issues*, 28(48): 147-170.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی